

6. KSZTAŁTOWANIE SIĘ SYSTEMU FEUDALNEGO – WYKŁAD

Słowniczek

Feudalizm – system społeczno – polityczny, który wykształcił się w IX – XII wieku, rozpowszechniony w średniowiecznej Europie, w którym wykształciła się zależność między panami feudalnymi (system lenny) oraz zależność między chłopem a panem feudalnym (system feudalny).

Feudum – ziemia.

Feudał – pan feudalny – właściciel ziemski.

Lenno – ziemia nadana wasalowi przez seniora podczas ceremonii hołdu lennego w dożywotnie użytkowanie.

Beneficjum (dobrodziejstwo) – wynagrodzenie wasala przez seniora najczęściej w postaci ziemi. W przeciwieństwie do zwykłego lenna ziemia ta była wynagrodzeniem za pełniony urząd lub służbę w drużynie seniora.

Prekaria – nadanie ziemi kościelnej w dożywotnie użytkowanie osobie świeckiej. Mogło to być nadanie ziemi chłopu w zamian za pańszczyznę czy czynsz lub nadanie ziemi kościelnej rycerzom w lenno.

Alodium – ziemia stanowiąca własność dziedziczną, wolna od ciężarów, zobowiązań i ograniczeń o charakterze lennym.

Immunitet – przywilej zwalniający daną ziemię z podatków na rzecz monarchy (immunitet skarbowy) lub wyłączający daną ziemię spod jurysdykcji monarchy (immunitet sądowy).

Suzeren – król, najwyższy senior.

Komendacja – pierwsza część hołdu lennego polegająca na złożeniu przysięgi seniorowi przez wasala.

Inwestytura – druga część hołdu lennego podczas której senior nadawał lenno wasalowi.

1. System feudalny jest to zależność między chłopem a panem feudalnym.

a) przyczyny – w państwie Franków w wojsku służyli tylko wolni chłopcy, których stać było na zakup wyposażenia (np. broń). Często kilku chłopów składało się na wyposażenie jednego z nich. W zamian za to, że wyruszał on na wyprawę reszta obrabiała jego pole. Z czasem wykształcił się podział pracy: chłopcy uprawiali ziemię, rycerz ochraniał ich i walczył w ich obronie. Ziemia stała się własnością rycerza, a chłopcy zaczęli ją od niego dzierżawić. W ten sposób **wykształciło się władztwo gruntowe** – władza właścicieli ziemi (feudałów) nad osadzonymi na niej ludźmi.

b) majątek feudała składał się z dwóch części:

- z ziemi, którą bezpośrednio zarządzał feudał; był to dwór i ziemia która go bezpośrednio otaczała (ziemia dworska). Pracowała na niej czeladź dworska i poddani;
- z ziemi wydzierżawionej chłopom lub nadanej wasalom

c) **system feudalny polegał na** tym, że feudał (rycerz, duchowny) dzierżawił ziemię chłopom i się nimi opiekował. Chłopcy w zamian za to byli zobowiązani do uiszczania renty feudalnej czyli opłaty.

Znamy **trzy formy renty feudalnej**:

- **danina** – renta naturalna – chłop płacił zbożem, zwierzętami itp.
- **pańszczyzna** – renta odrobkowa – chłop w zamian za ziemię pracował na ziemi feudała (ziemi dworskiej). Wysokość pańszczyzny zmieniała się. Początkowo przepracowywano kilka dni w roku, pod koniec średniowiecza, kilka dni w tygodniu.

- **czynsz** – opłata w pieniądzu za czasowe lub wieczyste użytkowanie ziemi. Czynsz początkowo był rzadkością. Stał się powszechny dopiero w pełnym średniowieczu.

Oprócz renty feudalnej chłop był zobowiązany do płacenia podatku Kościołowi (dziesięciny), który wynosił 1/10 część zbiorów.

d) Panem feudalnym mógł być tak człowiek świecki jak i duchowny. Dlatego też istniały **dwie formy własności feudalnej**:

(1) **beneficjum** – nadanie ziemi panom świeckim; beneficja były przypisane do danego urzędu, funkcji jako wynagrodzenie.

(2) **prekaria** – nadanie ziemi kościelnej w użytkowanie osobie świeckiej (np. chłopu) w zamian za czynsz lub pańszczyznę.

e) znaczenie systemu feudalnego było olbrzymie. Spowodował on znaczną hierarchizację społeczeństwa. Poddanymi króla nie byli już tylko wolni mężczyźni (kmiecie). Wykształciła się drabina feudalna, u podstaw której leżała praca chłopu na rzecz feudała. To feudałowie dostępowali wszystkich zaszczytów, pełnili urzędy. Z czasem wolność chłopu została tak ograniczona, że nie mógł on nawet opuścić ziemi, a władzę sądową nad nim przejął feudał.

2. System lenny jest to zależność osobista między panami feudalnymi.

a) przyczyny wykształcenia – duże znaczenie w państwie Franków zaczęli uzyskiwać rycerze i duchowni, których władca obdarowywał dobrami ziemskimi by ich wyróżnić lub wynagrodzić. Nadanie ziemi było formą nagrody lub zapłatą za pełnienie określonych funkcji, urzędów. Z biegiem lat pozycja feudałów w państwie stała się bardzo zróżnicowana. Ciągłe wojny, wewnętrzne niepokoje sprawiały, iż szukano sposobów by się zabezpieczyć. Skutkiem było właśnie zawieranie sojuszy między feudałami, z których potężniejszy stawał się **seniorem**, a słabszy **wasalem**.

b) **system lenny polegał na** tym, że senior brał pod opiekę słabszego wasala, który składał mu hołd lenny. Podczas hołdu wasal przysięgał seniorowi wierność, pomoc wojskową i służenie radą. W zamian za hołd senior brał w opiekę wasala i nadawał mu majątek zwany lennem (lenno = ziemia). Początkowo umowa była kilkuletnia, później dożywotnia.

Hołd lenny składał się z dwóch części:

(1) **komendacja** – pierwsza część ceremonii hołdu lennego, podczas której wasal składał seniorowi przysięgę wierności (złożone ręce, które wasal wkładał w dłoń seniora, miały symbolizować poddanie się wasala władzy seniora).

(2) **inwestytura** – ceremonia uroczystego nadania lenna (ziemi) przez seniora wasalowi. Symbolem darowanego lenna była włócznia, chorągiew (lennik świecki) lub pierścień, pastorał (lennik duchowny).

Powinności lennika to służba rycerska, służenie radą i wierność.

Obowiązki lennika (wasala):

- **auxilium** – pomoc zbrojna
- **consilium** – rada – obowiązek przebywania na dworze seniora, zasiadanie w jego radzie i brania udziału w jego sądach.
- wasal nie mógł w żaden sposób szkodzić interesom seniora

Powinności seniora to otoczenie opieką swoich lenników i nadanie lenna.

Senior mógł ukarać swojego lennika, nawet odebrać mu lenno gdy ten dopuścił się wiarołomstwa (**felonia**). Decyzja ta musiała zostać zatwierdzona przez **sąd parów**.

c) **drabina lenna** – schemat – system zależności lennych między feudałami.

W zależności od zamożności i potęgi każdy senior mógł mieć kilku lub kilkunastu wasali, którzy razem z seniorem tworzyli tzw. grupę lenną. Członkowie tej samej grupy lennej nazywani byli **parami** (*pares*).

Grupy lenne wiązały się ze sobą poprzez seniora, który sam mógł być czyimś wasalem lub przez wasala, który mógł być seniorem dla innych feudałów. W ten sposób powstał cały system zależności lennych – społeczeństwo feudalne było zhierarchizowane.

Na czele drabiny stał **suzeren = król**, któremu podlegali wasale królewscy (najwyżsi urzędnicy i dostojnicy państwowi – książęta, hrabiowie, margrabiowie, biskupi), a na samym dole wasale niższego rzędu.

- d) **znaczenie systemu lennego** było olbrzymie. System hierarchizował społeczeństwo. Narzucał feudałom duchownym te same obowiązki co feudałom świeckim – musieli oni uczestniczyć w wyprawach wojennych i składać hołd lenny seniorowi (często osobie świeckiej). Powodowało to zeświecczenie duchowieństwa, które się demoralizowało oraz ingerowanie władcy w sprawy duchowne – to król decydował o obsadzie najważniejszych urzędów duchownych. Dopóki król pozostawał właścicielem ziemi (monarchia patrymonialna) posiadał olbrzymią władzę gdyż to on decydował o nadaniach ziemskich. Zależność lenna kończyła się wraz ze śmiercią wasala bądź seniora i musiała być odnawiana. Sytuacja się zmieniła gdy doszło do rozpadu imperium Karolingów.

3. Rozdrobnienie feudalne od X w.

a) proces „mutacji feudalnej”

- Rozpad imperium Karolingów w połowie IX w. doprowadził do chaosu politycznego. Na początku X w. doszło do zaniku tytułu cesarskiego.
- Królowie zaczęli tracić kontrolę nad poszczególnymi prowincjami. Stały się one księstwami zarządzanymi przez byłych namiestników. Nowi książęta utracili kontrolę nad urzędami hrabiowskimi, które stały się dziedziczne. Wzrosło znaczenie rodów możnowładczych, które pełniły te urzędy.
- Pozycja króla znacznie osłabła. Król chcąc zapewnić sobie poparcie nadawał immunitety. **Immunitet** – przywilej, nadawany przez władcę feudałowi, który zwalniał jego ziemie, w całości lub części, od świadczeń na rzecz państwa (immunitet ekonomiczny) bądź wyłączał daną ziemię spod władzy sądowej (jurysdykcji) monarchy (immunitet sądowy). Z chwilą wieczystego nadania obydwu immunitetów ziemia stawała się praktycznie prywatną własnością feudała, który zatrzymywał całość renty feudalnej i otrzymywał władzę sądową nad ludnością mieszkającą na jego ziemi. Skutkowało to zmniejszeniem wpływów do skarbcza królewskiego oraz zmniejszeniem obszaru ziemi będącej własnością króla. Ziemia immunizowana była dziedziczna w rodzie feudała.
- Władza monarchy uległa decentralizacji. Wzrosły wpływy wielkich panów feudalnych, którzy we własnych włościach mieli nieograniczoną władzę.

b) dwa typy więzi feudalnych

- (1) We Francji wykształciła się zasada, że „wasal mego wasala nie jest moim wasalem” – do posłuszeństwa wobec króla byli zobowiązani tylko jego bezpośredni wasale. Doprowadziło to do walk wewnętrznych i anarchii.
- (2) W Anglii istniała zasada, że „wasal mego wasala jest moim wasalem” - pełnię władzy w państwie miał więc najwyższy senior czyli król. Przyczyną był podbój Anglii przez Normanów, którzy stali się feudałami i którzy obawiali się buntu ludności saksońskiej.